

Мр Павле Кондић, ЦЕТИЊСКА БОГОСЛОВИЈА И
ЊЕНО ДУХОВНО-ПРОСВЕТНО ЗРАЧЕЊЕ 1863-1945,
Цетиње 2005, 307 стр.

Ријетке су биле прилике и још рјеђи прикази са којима сам хтио нешто више рећи о ономе што је могло побудити моју научну знатижељу или привући стручну и научну пажњу која је у сфери мојега научног интересовања. Сматрао сам, и тога се и даље држим, да свака нова књига као посебно издање, нарочито из области црногорске историје просвјете и културе, треба да садржи много више од онога што је у дотадашњој историографији већ презентирали појединци или групе аутора.

Шта ме је навело или боље речено „натјерало-приморало“ да се у тако ријетким приликама зауздем за писање приказа на проблематику која је третирана у књизи *„Цетињска богословија 1863-1945.“* аутора монаха мр Павла Кондића, професора историје СПЦ и Опште историје у *Богословији Светог Петра Цетињског на Цетињу*. Одмах и на самом почетку да изразим своје велико одушевљење самом појавом књиге и проблематиком која се третира у њој, а која је већ одавно научно оправдано захтјевна и захвална да се проучи и објави, јер је недостајала и представљала је празнину у црногорској историографији, а посебно је била неопходна у богатом мозаику црногорске просвјете и културне

баштине. Има још много таквих тема из области просвјете и културе у Црној Гори које чекају да се обраде и појаве као засебна издања и попуне празнине у богатој историјској прошлости, које нијесу монографски обрађене.

„Цетињска богословија ... 1863 - 1945.“ је посебно издање монографског карактера које својом појавом, начином обраде и садржином онога што се истражује, пише и презентира јавности, како стручној и научној тако и лаичкој и свима заинтересованим читаоцима, плијени пажњу јасним и прецизним реченицама, конкретним и одмјереним документима, умјереним и зналачки одабраним фактографским материјалом и поглављима, ненаметљивим и несугестивним начином саопштавања и размишљања, као и јасним и логичким закљчцима аутора о бројним питањима и проблематици *Цетињске богословије - Богословско-учитељске школе*. У оквиру научног опуса овога младог а веома искусног истраживача, може се сасвим оправдано рећи стасалог и зрелог научног радника и историчара, наведена проблематика обрађена је научно утемељено, документовано, са мјером, како обимом тако и избором архивског материјала, конкретно и прегледно дат је развојни пут *„Цетињске бого-*

словује“ од њеног настанка па све до краја друге половине XX вијека.

Један сасвим случајан и кратак сусрет са господином *Гојком Перовићем*, ректором *Богословије Св. Петар Цетињски*, који је био срдчан и одисао добром намјером и вољом да се изађе у сусрет мојем интересовању и исказаној жељи да дођем до наведене монографије, мога драгог и цијењеног колеге историчара *монаха Павла Кондића*, експресно је резултирао књигом као поклоном на чему се и овом приликом захваљујем.

У издању *Богословије Св. Петра Цетињског* појавила се књига „*Цетињска богословија и њено духовно-просвјетно зрачење 1863-1945.*“, *Цетиње 2005. године*, као посебно издање на формату А4 са краћим предговором *Његовог високопреосвештенства Амфилохија*, митрополита црногорско-приморског и егзарха св. трона пећког.

Некадашња југословенска, а посебно црногорска историографија, не располажу са тако великим бројем посебних монографских издања која би се могла сврстати у она која плијене пажњу својом појавом, која су технички и графички, умјетнички и дизајном сређена и опремљена, садржајно богата и разноврсна самом суштином онога о чему се истраживало, проучавало и писало и на крају уобличило и презентовало читаоцима, стручним и научним радницима као посебно издање без мане, а са укусом догјерано и садржајно аргументовано, графички и умјетнички веома допадљиво и зналачки урађено. Оно што се одмах може допасти читаоцу и обухватити га у потпуности радозналост пажњом и побудити га на читање без даха (наравно уз за стручњака и научног радника обавезно добро по-

знавање периода који се третира у наведеној књизи) јесте лакоћа писања и приповиједања, јасан преглед развоја догађаја који су доминантни у датом периоду и значајни по духовну, просвјетну и културну баштину Црне Горе, казани одмјереним стилем и језиком, уједначеним тоном и хармонијом композиције поглавља која се налазе у наведеној монографији.

Моја лична и научна интересовања за проблематику из духовно-просвјетног стваралаштва овог најстаријег духовног средњошколског завода у Црној Гори појавом монографског дјела „*Цетињска богословија 1863-1945.*“ *монаха Павла Кондића* усмјерила су сву пажњу на укупни духовни и просвјетно-културни живот у Црној Гори који се одвијао у периоду од готово једног вијека, а у којем је „*Цетињска богословија*“ имала значајно мјесто и посебну улогу у описмењавању, образовању и васпитању и укупном духовном животу не само црногорске омладине већ и уопште укупног становништва у тадашњој држави Црној Гори, а њен ехо је трајао и послје укидања, позивајући надлежне институције на њено обнављање и успостављање као духовног средњошколског центра у Црној Гори и тако све до данашњих дана.

Дакле, „*Цетињска богословија 1863-1945.*“ спада у ред историографских дјела монографског карактера, иако је по обиму не тако велика, са свега 307 страница текста и великим бројем фотографија појединаца, духовних старјешина, наставника и ученика, а дијелом и колективних из друштвено-политичког и духовног живота тадашње књажевине и краљевине Црне Горе и периода прве половине XX вијека, извјесним бројем докумената са школским свједочанствима појединих

ученика. Све је то дато на формату А4. Обрађена проблематика овога духовно-просвјетног завода у Црној Гори у назначеном периоду чврсто повезује поглавља у књизи у компактну цјелину са бројним напоменама на крају сваког поглавља, које читаоцима, стручним и научним радницима пружају обиље допунског материјала и потврду онога на чему се темељи ауторово писање, мишљење и укупно саопштавање научних резултата. Прилози и спискови ученика великог броја генерација *Цетињске богословије* дати су хронолошким редом и обogaћени појединачним или групним фотографијама ученика и наставног особља.

Документациони и фотографски материјал-архивска грађа брижљиво су бирани и припремани како би струци и науци били од велике користи за даља проучавања из области духовног, просвјетног и културног живота Црне Горе у другој половини XIX вијека и првој половини XX вијека, а радозналим читаоцима на увјерљив начин приказали настанак и развој средњешколског духовног завода у Црној Гори у датом периоду од готово девет деценија. Школски и духовни живот дат је кроз живот и рад бројних генерација образованих и васпитаваних у *Цетињској богословији* од стране не тако бројног а стручног наставног особља, које је у каснијем периоду на допуњавано из новоосноване *Цетињске гимназије*.

Требало је својски, вриједно, предано, савјесно и дуготрајно ишчитавати и прикупљати архивску грађу и чинити исписе из бројне литературе и црногорске периодике па све то уобличити и ставити у штампу на увид радозналим читаоцима, стручним и научним радницима, у мјери и оби-

му који неће оптерећивати а који ће задовољити све критерије почев од естетских па све до научних. Монах Павле Кондић, као историчар, одрадио је тај тежак и веома сложен задатак на задовољство струке и науке. Аутор је у свом магистарском раду, који се објављује као посебно издање, како у методолошком, стручном и научном утемељењу и обради дате проблематике, обухватио сва питања, проблеме, одгонетну многе недоумице, фактографским материјалом употпунио оно што је до сада недостајало, а фотографијом све учврстио и утемељио. *Цетињска богословија* са својим наставним особљем и ученицима овим монографским дјелом поново је оживјела, а њен аутор је показао да је вриједан стваралац, добар и искусан историчар спреман за нове научне подухвате без бојазни да се ухвати и са најтежим научним проблемима историјске проблематике. Може се слободно рећи да се код аутора монографије „*Цетињска богословија 1863-1945.*“ не осјећају никакве потешкоћа у току рада, а којих је, свакако, било, барем што се тиче недостатка извјесних докумената кључних за поједина поглавља или за укомпоновање засебних дјелова у цјелину. Сви проблеми или потешкоће на које је аутор наилазио у монографском дјелу „*Цетињска богословија 1863-1945.*“ готово се и не примјећују или су тако дати у веома благом прелазу па их само може примјетити онај ко се већ дуго бави датом проблематиком.

Монографија „*Цетињска богословија 1863-1945.*“ чита се у једном даху, а стручним и научним радницима је од велике користи јер имају на једном мјесту готово све, почевши од оснивачког акта *Богословије*, преко наставног осо-

бља, спискова ученика па све до неопходних докумената као што су Устав или наставни планови и тако даље.

Ако би се тражиле и најмање примједбе, замјерке или ситнији пропусти у наведеном дјелу, што се тиче ове изузетно важне материје у просвјетно-културном животу Црне Горе и најзначајнијег средњешколског духовног завода у Црној Гори, посебно друге половине XIX вијека, а које ни у ком случају не могу не само умањити њен значај него ни ставити благо осјенчени детаљ из неког њеног поглавља. Онда би се могла само ставити сугестија да су напомене могле да иду одмах после текста – на дну странице гдје су и обиљежене, из разлога лакшег сналажења оних којима је та материја недовољно позната или уопште непозната. Као друга блага сугестија коју бих имао дати аутору, без и најмање намјере или помисли да се на ово монографско дјело може ставити било каква озбиљнија примједба, јесте да се могло додати још понешто од бројних докумената из школскога живота ученика, наставног особља као, на примјер, неколика извода из записника наставничких сједница, уколико их је било за период до деведесетих година XIX вијека. Кажемо да је то могло бити тако постављено и допуњено све у циљу детаљнијег приказивања онога што се тиче школскога живота и рада ученика. Међутим, сасвим је у реду и много је добро све како су то и урадили сам аутор, ментор или уредник.

Аутору, ментору, издавачу, уреднику и свима који су дали свој допринос да се објави као посебно монографско издање *„Цетињска богословија*

1863-1945.“ треба честитати и захвалити, јер су, ипак, задужили црногорску историографију самим тим што су употпунили њену богату културну баштину. *„Цетињска богословија 1863-1945.“* оставља дубоки траг у црногорској историографији, заузима посебно и високо мјесто на лествици монографских публикација, што представља посебан допринос како умјетничком дмету тако и садржински са историјским фактима непролазне вриједности за овај најзначајнији средњошколски духовни завод у Црној Гори у наведеном периоду.

Током свога професионалног научног рад био сам у прилици да се сусретнем са бројним дјелима, посебним издањима, студијама и монографским публикацијама мањег или већег формата, са или без илустрација, скица и фотографија, прегледао, прелиставао, читао и исчитавао их. Међутим, монографско издање *„Цетињска богословија и њено духовно-просвјетно зрачење 1863-1945.“* једно је од ријетких које ме је својом појавом, садржајем, фактографијом и пуноћом, композицијом, уједначеношћу поглавља, пријатно изненадило и дијелом допунило моја сазнања о да тој проблематици. Покушавали су до сада и други да пишу и напишу књигу о *„Цетињској богословији“*, али су били мање успјешни или потпуно неуспјешни, јер су писали без већих архивских истраживања, ослањајући се на просто препричавање до тада написаног или на пуко преписивање извјесне фактографије. Међутим, сви ти покушаји далеко заостају за монографијом *„Цетињска богословија 1863-1945.“* *мр Павла Кондића.*

Др Момчило Д. Пејовић,